

Katsauksia.

Arvo Sotavalta

Arvo Sotavalta 60-vuotias.

Vähän yli kuusi vuosikymmentä sitten, tammikuun 7:ntenä 1889, syntyi Sotavallan kartanossa Lempäälässä tilanomistaja Johan August Richterille ja hänen harjavaltalaiselle puolisolleen Emma Suomelle poika, joka kasteessa sai nimen Arvo August. Huolettomat lapsuusvuodet kuuluivat vanhan kartanon ja sen varjoisan puiston vaiheilla, erämaantuntuisen Mäyhjärven rantamilla. V. 1900, jolloin suvun vierasmaalaisiin alkujuriin viittaava nimi suomalaistettiin, lahjakas poika kirjoittautui lähimpään oppikouluun, Tampereen reaalilyseoon. Sieltä Arvo Sotavalta tuli ylioppilaaksi 1908. Yliopistossa hän opettajiensa E. N. Setälän ja Heikki Paasosen opastamana perehtyi uralilaiseen kielentutkimukseen. Molemmat mainitut oppineet askartelivat tuolloin kiinteästi eritoten samojedi-kielten ja vertailevan uralilaisen äännehistorian parissa. Kiitollisina oppilaina heillä oli mm. Kai Donner, Toivo Lehtisalo ja Arvo Sotavalta. Kuten tunnettua, näistä kaksi ensinmainittua omaksui suorastaan elämäntehtäväkseen samojedien ja heidän kieltensä tutkimisen, mutta Sotavallankaan samojediharrastukset eivät jääneet tuloksettomiksi. Ei ole kovinkaan tavallista, että nuori ylioppilas kutsutaan esitelmöimään niin arvovaltaiseen seuraan kuin Suomalaiseen Tiedeakatemiaan. Näin kävi kuitenkin Sotavallalle, sillä hän oli tehnyt uusia, mielenkiintoisia havaintoja samojedin alalta. Maaliskuun 9:ntenä 1912 hän piti huomiota herättäneen

esitelmänsä »Astevaihtelusta samojedikielissä», jonka tuloksia uralilaisen äännehistorian tutkija ei tänä päivänäkään voi sivuuttaa. (Esitelmä on painettu Suom. Tiedeakatemian Esitelmiin ja Pöytäkirjoihin 1912 I, ss. 47—52.) Samana vuonna Sotavallan tieteellinen mielenkiinto suuntautui uusille urille, uralilaista kielikuntaa loitommalle. Kuuluksia mongolistimme, silloinen altailaisen kielentutkimuksen dosentti G. J. Ramstedt suunnitteli seitsemättä kaukomatkaansa, ja Sotavallalle tarjoutui tilaisuus lähteä keväällä 1912 mukaan tutkimusretkelle Mongoliaan. Urgassa ja sitä ympäröivillä avarilla aroilla, luostareissa ja muinaisissa rauniokaupungeissa suoritettuihin tutkimuksiin kuuluivat kesä, syksy ja alkutalvi. Seuraavana vuonna Sotavalta suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon, minkä jälkeen hän lähti opintomatalle Unkariin. Hän aikoi antautua altaistiksi ja keräsi ja muokkasi lähivuosina aineistoa väitöskirjaa varten. Onneton sattuma, tulipalo, tuhosi kuitenkin niin käsikirjoitukset kuin hänen laajan, arvokkaan kirjastonsakin. Tällaisesta ankarasta iskusta toipuminen vie tietysti aikansa. Toistakymmentä vuotta myöhemmin, kesällä 1928, Sotavallalla oli tilaisuus verestää altailaisharrastuksiaan tutkimalla kotimaassa tunguusilaismurteisiin kuuluvaa, varsin vähän tunnettua lamuuttia, kun Leningradista oli onnistuttu saamaan tänne kielenopas. Ainesten keruu, joka tapahtui osaksi yhdessä prof. Martti Räsäsen kanssa, tuotti runsaan ja mielenkiintoisen tuloksen, kuten työkertomuksesta (SUSA 44 : 4, ss. 26—33) ilmenee. Erittäin toivottavaa olisi, että nuo arvokkaat muistiinpanot saataisiin kokonaisuudessaan kansainvälistä tiedettä palvelemaan.

Jo ajat ennen näitä lamuuttitutkimuksia, 1920-luvun alusta lähtien, Sotavallan tieteellinen harrastus oli kohdistunut pääasiallisesti akustiikan ja sitä sivuavan musiikkitieteen osan sekä fonetiikan teoreettisiin kysymyksiin, aloille, joihin hän on mitä syvällisimmin perehtynyt. V. 1923 hän julkaisi — tavallaan yllätyksellisesti — opinnäytteenä filosofian lisensiaatin tutkintoa varten teoksen »Die Konsonanztheorie» (Suom. Tiedeakat. Toim. A-sarja 20). Vastaväittäjä, musiikkitieteen professori Ilmari Krohn, totesi kirjassa ansiokkaasti käsiteltävän kauan vireillä ollutta akustiikan keskeistä kysymystä. Tähänastiset pääteoksensa, jotka elimellisesti kytkeytyvät toisiinsa, tri Sotavalta kirjoitti 1930-luvun loppupuoliskolla. 1936 ilmestyi Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksien B-sarjan 31. niteessä tutkimus »Die Phonetik und ihre Beziehungen zu den Grenzwissenschaften», jota eräät ulkomaalaiset asiantuntijat ovat pitäneet hänen parhaimpanaan. Teoksessa selvitetään ja täsmennetään mm. kielitieteen jaotusta ja osoitetaan fonetiikan asema ja ala lingvistiikan osana. Tällä kirjalla on huomattava yleiskielitieteellinen merkitys. Teräviä, kielitiedettä hedelmöittäviä oivalluksia sisältyy myös Sotavallan kahteen seuraavaan, v. 1940 Suom. Tiedeakat. Toim. 43. osaan painettuun teokseen: »Über die Struktur der Laute» ja »Zur Theorie der Lautveränderungen». Etenkin jälkimmäinen näistä, joka pääosaltaan koskettelee ns. alloteesia (kielen äänten muuttumista toiseksi) ja sen syitä, kiinnostaa myös esim. kielihistorioitsijaa. Sangen mielenkiintoinen on mm. Sotavallan teoria uralilaisen astevaihtelun synnystä (varsinkin ss. 128—133 ja 152—158). Näissä kolmessa teoreettisessa, laajaa lukeneisuutta osoittavassa

tutkimuksessa on leimaa antavana piirteenä äärimmilleen viety systematisointi, joka erinomaisesti kuvastuu teoksien terminologiasta. Sotavalta on joutunut luomaan suuren määrän foneettista ja yleiskielitieteellistä oppisanastoa ja tarkistamaan entuudestaan käytännössä ollutta. — Tässä aikakauskirjassamme tri Sotavalta on julkaissut joukon pienempiä, mutta merkityksellisiä tutkielmia. Palautettakoon niistä mieleen muutamia. Laajahkossa artikkelissaan v. 1936 hän esittää ehdotuksia suomalais-ugrilaisen transskriptiojärjestelmän kehittämiseksi. Terveenä ja tervetulleena periaatteena mainittakoon, että Sotavalta tässä mm. ehdottaa diakriittisten merkien ylen runsaaksi paisuneen käytön supistamista tai ainakin yksinkertaistamista. Onhan tunnettua, miten jotkut ulkomaalaiset kielentutkijat suorastaan pitävät pilkkanaan eräiden meikäläisten kollegojensa erinomaisen »tarkasti», mutta epäjohdonmukaisesti muistiin merkitsemiä »hirviömäisiä sanakuvia». — Kirjoituksessa »Eivätkö äänteet ole kielen aineksia?» (Virittäjä 1936) osoitetaan pätevästi — vastoin tunnetun erlangenilaisen professori Alfred Schmittin teoriaa —, että äänteetkin kuuluvat kielen perusaineksiin. Vielä on syytä mainita v. 1937 painettu kiintoisa artikkeli »Äänteiden ns. prosodisista ominaisuuksista». — Vaikka tri Sotavalta onkin ollut ensi sijassa alansa teoreettisten kysymysten syvälinen pohtija, eivät koneellisenkaan fonetiikan uusimmat saavutukset ole hänelle vieraita, kuten ilmenee esim. niistä lisäyksistä, jotka hän on tehnyt v. 1938 julkaisemaansa Frans Äimän yleisen fonetiikan oppikirjaan.

Fonetiikan dosentiksi Helsingin yliopistoon tri Sotavalta nimitettiin 1940. Jo 1928:sta lähtien hän oli toiminut prof. Äimän johtaman foneettisen laitoksen amanuenssina ja ohjannut monen kiitollisen opiskelijaryhmän kokeellisfoneettisia töitä. Vielä pitemmän työrupeaman hän on suorittanut saman yliopiston lainopillisen tiedekunnan suomen kielen opettajana 1924:stä alkaen.

Monipuolisesta oppineisuudestaan Arvo Sotavalta, vaatimaton, hienotunteinen ja avulias tieteen aristokraatti, ei ole lyönyt mainosrumpua. Yliopistomiehenä hän ei ole tavoitellut täysiä auditorioita, mutta ystävien piiri tuntee hänen humanististen harrastustensa laajuuden ja syvyyden.

Virittäjä yhtyy — vaikkakin merkkipäivästä myöhästyneenä — toimittamaan onnea ansiokkaalle avustajalleen.

A. J. Joki.